

SMERNICE ZA SPREMEMBE ŠTUDIJSKIH PROGRAMOV

Jožica Kramar

n·a·k·v·i·s

Nacionalna agencija Republike Slovenije
za kakovost v visokem šolstvu

s·q·a·a

Slovenian Quality Assurance Agency
for Higher Education

Napisala: Jožica Kramar

Podatke iz evidenc zbral in grafično prikazal: Tilen Heco

Ljubljana, 2024

KAZALO

Namen in pobuda	4
Pristojnosti NAKVIS in utemeljitev sprememb študijskih programov	4
Pravila in postopki pri spremembah študijskih programov	4
Sistem spremljanja in obvladovanja sprememb študijskih programov	5
Obvezne sestavine študijskih programov	7
Tveganja pri spreminjanju obveznih sestavin študijskih programov	10
Sklep	10
Viri	11

Namen in pobuda

Namen te analize je raziskati in oceniti spremembe študijskih programov visokošolskih zavodov v Sloveniji, pri čemer se osredotočamo na skladnost teh sprememb z zakonodajo, zlasti z Zakonom o visokem šolstvu (Uradni list RS, št. 32/12 – uradno prečiščeno besedilo, 40/12 – ZUJF, 57/12 – ZPCP-2D, 109/12, 85/14, 75/16, 61/17 – ZUPŠ, 65/17, 175/20 – ZIUOPDVE, 57/21 – odl. US, 54/22 – ZUPŠ-1, 100/22 – ZSZUN in 102/23; v nadaljevanju: ZViS), ter na merila, ki jih določa Nacionalna agencija RS za kakovost v visokem šolstvu (NAKVIS). Analiza obravnava postopke, ki jih visokošolski zavodi uporabljajo za posodabljanje in prilagajanje svojih študijskih programov, in preučuje vpliv teh sprememb na izpolnjevanje akreditiranih ciljev in kompetenc ter na kakovost študijskih programov.

Pobudo za analizo so podali visokošolski zavodi, ki želijo bolje razumeti meje dopustnih sprememb in pravne ter kakovostne okvire, v katerih lahko te spremembe uvajajo. Visokošolski zavodi igrajo ključno vlogo pri zagotavljanju, da spremembe programov ostajajo znotraj standardov, ki jih postavljajo domače in evropske smernice za zagotavljanje in izboljševanje kakovosti.

Pristojnosti NAKVIS in utemeljitev sprememb študijskih programov

NAKVIS ima v skladu z ZViS jasno opredeljene pristojnosti glede akreditacije in spreminjanja študijskih programov. Vse spremembe programov morajo biti utemeljene z izsledki, pridobljenimi v ustreznih samoevalvacijskih postopkih, ki jih visokošolski zavodi izvajajo v skladu z *Merili za akreditacijo in zunanjo evalvacijo visokošolskih zavodov in študijskih programov* (Uradni list RS, št. 42/17, 14/19, 3/20, 78/20, 82/20 – popr., 44/21 in 23/23; v nadaljevanju: *Merila za akreditacijo*) ter *Standardi in smernicami za zagotavljanje kakovosti v evropskem visokošolskem prostoru* (ESG). V teh postopkih morajo sodelovati vsi deležniki. Spremembe se pripravljajo zaradi zagotavljanja konsistentnosti in sodobnosti vsebine, zagotavljanja ciljev in predvidenih učnih izidov ter doseganja kompetenc, predvidenih v programih, pa tudi zaradi zagotavljanja konkurenčnosti študija in zaposljivosti diplomantov. Vse spremembe se uvajajo kot rezultat samoevalvacijskih izsledkov, poročil skupin strokovnjakov in odločitev sveta agencije.

Pravila in postopki pri spremembah študijskih programov

ZViS določa, da visokošolski zavodi sami spreminjajo obvezne sestavine študijskih programov po postopku, po katerem jih tudi sprejemajo. Spremembe obveznih sestavin študijskih programov, ki jih sprejme zavod in jih v 30 dneh od njihovega sprejema sporoči na NAKVIS, morajo upoštevati tudi določbe Meril za akreditacijo, kar pomeni, da spremembe vsebine in sestave študijskega programa ne smejo biti tolikšne, da bi bistveno spremenile cilje, kompetence in učne izide akreditiranega študijskega programa. Če do takšnih sprememb obveznih sestavin pride, gre za večje pomanjkljivosti oziroma neskladnosti, določene v 45. členu Meril za akreditacijo, in agencija v tem primeru skladno z 51.t členom ZViS lahko uvede izredno evalvacijo študijskega programa.

Agencija je pripravila in visokošolskim zavodom poslala izhodišča, ki določajo dopustnost sprememb študijskih programov oziroma postavljajo ločnico, v katerih primerih spremembe še ne pomenijo nastanka novega študijskega programa (v nadaljevanju:

izhodišča za spremembe). O spremembi programa torej govorimo takrat, kadar spremembe obveznih sestavin študijskih programov še vedno omogočajo uresničevanje akreditiranih ciljev in kompetenc programa. Če pa so te spremembe večje, je potrebno akreditirati nov program.

Sistem spremljanja in obvladovanja sprememb študijskih programov

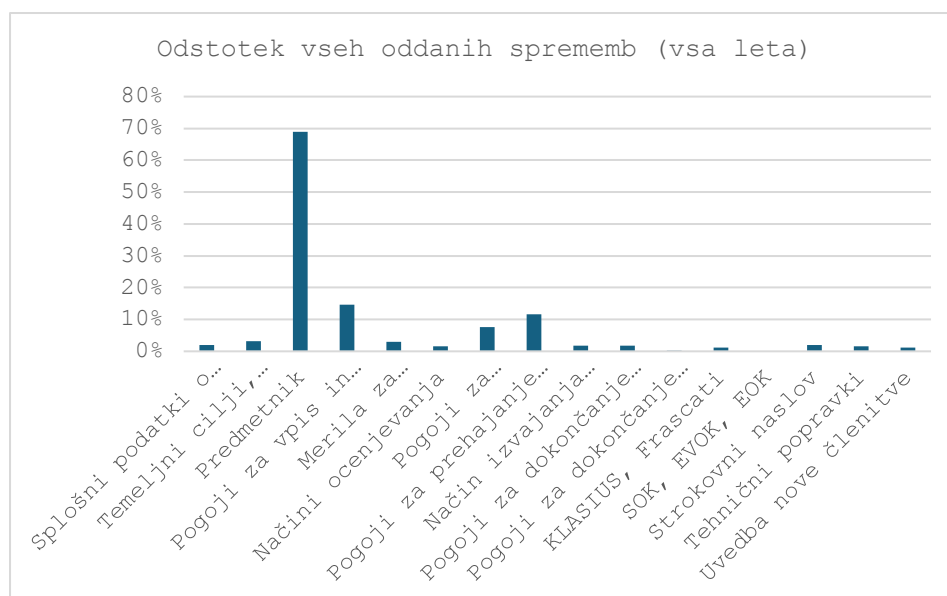
Za spremembe obveznih sestavin študijskega programa velja, da morajo biti vložene preko zunanjega informacijskega sistema e-Nakvis oziroma preko internih informacijskih sistemov Univerze v Ljubljani in Univerze v Mariboru, ki sta povezana z e-Nakvisom. NAKVIS vodi evidenco sprememb), iz katere je razvidno, ali so bile spremembe pregledane in posredovane v informacijski sistem ministrstva, pristojnega za visoko šolstvo (eVŠ).

NAKVIS za pregledovanje sprememb študijskih programov uporablja notranji informacijski sistem iNakvis. Spremembe se potem, ko so posredovane v e-Nakvis, prenesejo v iNakvis, kjer jih strokovni delavci pregledajo in razporedijo v ustrezno kategorijo glede na obvezne sestavine programa, ki se spreminjajo. Ko so spremembe pregledane, se podatki o pregledu zabeležijo v sistem e-Nakvis in od tam naprej posredujejo na portal eVŠ.

Notranja evidenca sprememb študijskih programov v sistemu iNakvis zaposlenim na agenciji omogoča dostop do statističnih podatkov o pogostosti spreminjanja študijskih programov, kategorijah sporočenih sprememb obveznih sestavin in o času sporočanja sprememb. Statistike se vodijo skupno in po posameznih študijskih letih. Vse spremembe študijskih programov prejmejo tudi strokovnjaki v postopkih podaljšanja visokošolskih zavodov in evalvacij študijskih programov.

Sledeči graf prikazuje pogostnost sprememb pri obveznih sestavinah študijskega programa, ki jih določa ZViS.

Grafikon 1: Pogostnost sprememb pri obveznih sestavinah študijskega programa, ki jih določa ZViS

n·a·k·v·i·s

Nacionalna agencija Republike Slovenije
za kakovost v visokem šolstvu

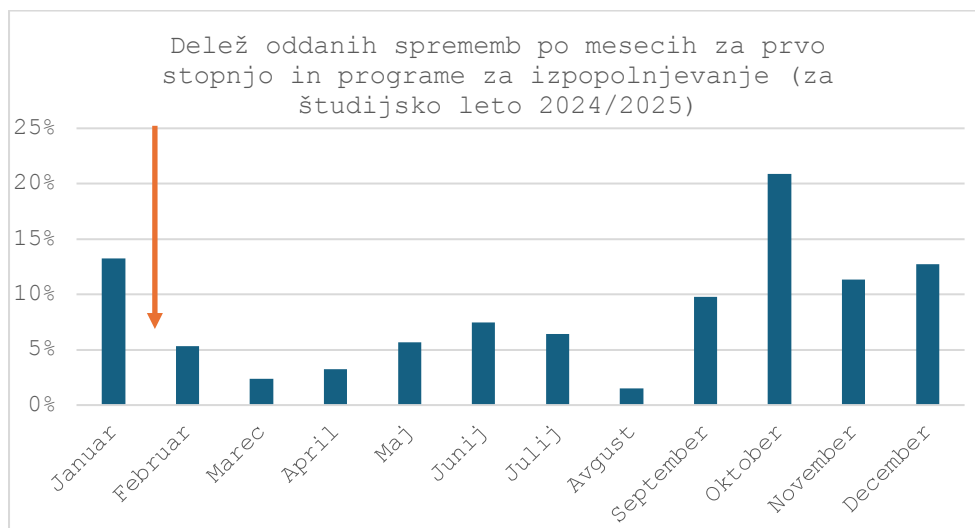
s·q·a·a

Slovenian Quality Assurance Agency
for Higher Education

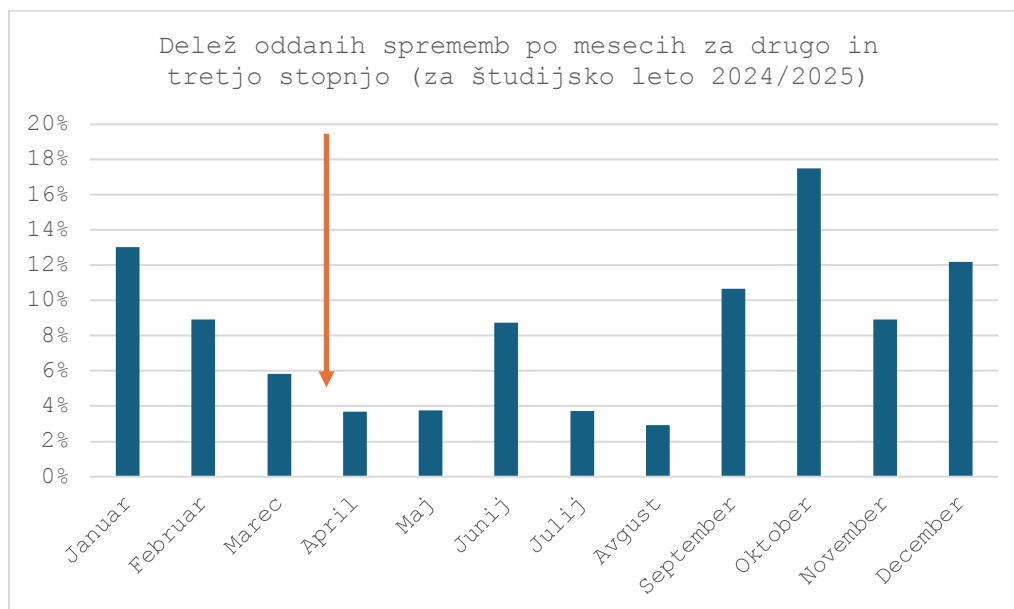
Vlaganje sprememb je povezano z roki za vpis, ki so navadno vsak konec januarja (1. rok) in vsak konec marca (2. rok) v tekočem letu.

Časovna analiza sprememb kaže na to, da vloge niso oddane tik pred iztekom roka in ima NAKVIS dovolj časa, da jih pregleda in v komunikaciji z visokošolskimi zavodi odpravi pomanjkljivosti.

Grafikon 2: Delež oddanih sprememb za prvo stopnjo in programe za izpopolnjevanje

Grafikon 3: Delež oddanih sprememb za drugo in tretjo stopnjo

Obvezne sestavine študijskih programov

Obvezne sestavine študijskih programov za pridobitev izobrazbe prve in druge stopnje (35. člen ZViS) so:

1. Splošni podatki o programu (ime, stopnja, vrsta, trajanje ter podatek o tem, ali gre za interdisciplinarni, enopredmetni, dvopredmetni, pedagoški, nepedagoški ali skupni študijski program)

Pri teh spremembah govorimo o spremembah imena oziroma drugih splošnih podatkov programa.

Pomembno: če želi visokošolski zavod spremeniti stopnjo, vrsto ali trajanje, mora vložiti vlogo za nov program. ZViS do leta 2016 ni vseboval določila, da študijski programi tretje stopnje obsegajo od 180 do 240 kreditnih točk po ECTS, zato te spremembe ni bilo treba akreditirati.

2. Opredelitev temeljnih ciljev programa ter splošnih in predmetno specifični kompetenc oziroma učnih izidov, ki se s programom pridobijo

Te spremembe se uvedejo takrat, kadar se zaradi posodabljanja študijskega programa študentom omogoči pridobivanje novih oziroma aktualnejših kompetenc, ki so vezane na razvoj stroke oziroma discipline in so nujno potrebne za ohranjanje aktualnosti, konkurenčnosti, primerljivosti in vključenosti.

Pomembno: če vlagatelj bistveno spremeni kompetence oz. učne izide, določene z akreditiranim programom, mora vložiti vlogo za nov program.

3. Predmetnik s kreditnim ovrednotenjem študijskih obveznosti po Evropskem prenosnem kreditnem sistemu (v nadaljevanju: ECTS) in opredelitvijo deleža izbirnosti v programu

Predmetnik s kreditnim ovrednotenjem študijskih obveznosti po ECTS vlagatelji spreminjajo zelo pogosto. Razlogi za spremembe so različni: v postopku samoevalvacije ugotovijo, da je treba spremeniti kreditno ovrednotenje posameznih predmetov in/ali število ur, združiti več predmetov v enega, razdeliti en predmet na več predmetov, spremeniti letnik oziroma semester izvajanja, kompetence, učne izide, vstopne pogoje, način ocenjevanja, literaturo oziroma nosilca predmeta itd. Vse to močno vpliva na celoten program, zato je nujno, da vlagatelj spremembo pripravi tako, da je razvidno akreditirano stanje in predlagane spremembe. Omenjene spremembe so pogosto posledica sprotne spremljanja ustreznosti obremenitev po ECTS (zahteve po stopnjah študija), prilagoditve načrtovanih obremenitev študentov in oblik ter načinov izvedenih kontaktnih ur, kar je odvisno od vrste oziroma stopnje študija, uvrstitve v določeno disciplino, vključno z interdisciplinarnostjo, razvojem discipline ipd.

Pomembno: o spremembi ni mogoče govoriti takrat, kadar se spreminjata klasifikaciji KLASIUS-P-16 in Frascati ter s tem povezane kompetence in učni izidi.

4. Pogoji za vpis in merila za izbiro ob omejitvi vpisa

Neupoštevanje zakonskih določil je pogosta kršitev. Veliko sprememb se je nanašalo na uskladitev vpisnih pogojev z ZViS tako na prvi kot na drugi stopnji.

Pomembno: pri teh spremembah je treba dosledno upoštevati določila iz ZViS.

5. Merila za priznavanje znanja in spretnosti, pridobljenih pred vpisom v program

Glede meril so pristojni sami visokošolski zavodi. Če pride do spremembe, mora zavod to spremembo javiti agenciji. Pomembno je, da so tako merila kot postopki priznavanja na zavodu jasno določeni, transparentno vodeni in sledljivi, pristojnosti pa razdeljene med različne organe zavoda, kar omogoča tudi nadzor in poštene pritožbene postopke.

Pomembno: pogosto se v evalvacijskih postopkih izkaže, da so postopki priznavanja (še posebej za priznavanje praktičnega izobraževanja) neskrbno vodeni in zelo posplošeni.

6. Načini ocenjevanja

Načini ocenjevanja, ki so določeni s programom, se redko kdaj spreminjajo. Se pa spreminjajo pri posameznih predmetih, kar je razvidno iz učnih načrtov. Z uvajanjem novih metod poučevanja in učenja se morajo temu primerno in smiselno dopolniti tudi načini ocenjevanja. Pomembno je izpostaviti, da doseganje s programom predvidenih kompetenc ni vedno jasno razvidno iz načinov preverjanja in ocenjevanja pridobljenega znanja. Kompetence namreč vključujejo ne le pridobljeno znanje, temveč tudi spretnosti in veščine.

Pomembno: načini ocenjevanja so določeni s programom, ocenjevanje pri posameznem predmetu, pa določi nosilec predmeta.

7. Pogoji za napredovanje po programu

Tudi pri pogojih za napredovanje po programu je visokošolski zavod samostojen. Zavodi pogoje prilagajajo glede na podatke, pridobljene iz študentskih anket, in rezultate študentov pri opravljanju obveznosti v preteklih letih.

Pomembno: pri tovrstnih spremembah je potreben temeljit razmislek, katere obveznosti mora študent opraviti, da lahko nadaljuje izobraževanje v višjem letniku. To je pomembno predvsem zaradi vertikalne povezanosti kompetenc, ki si jih študent pridobi in so potrebne za nadaljevanje študija.

8. Pogoji za prehajanje med programi

Pogoji za prehajanje med programi so določeni z Merili za prehode med študijskimi programi (Uradni list RS, št. 14/19).

Pomembno: te spremembe se nanašajo na prehode iz višješolskih študijskih programov in iz predbolonjskih programov na drugostopenjske ali na doktorske programe.

9. Način izvajanja študija

Načini izvajanja študija so se v času covid-19 spremenili na vseh programih. Po končani pandemiji so se nekateri zavodi odločili za hibridno izvajanje študijskih programov, zaradi česar je NAKVIS pripravil *Smernice hibridnega pristopa v terciarnem izobraževanju*. Pomembno je, da visokošolski zavodi spremembe izvedbe študijskih programov vnesejo v eNakvis.

Pomembno: tovrstne spremembe morajo slediti smernicam hibridnega pristopa v terciarnem izobraževanju. Pomembno je, da to ni študij na daljavo, za katerega veljajo posebne zakonitosti.

10. Pogoji za dokončanje študija

Pri pogojih za dokončanje študijskega programa so se nekateri visokošolski zavodi odločili, da bo prvostopenjske (VS) programe možno zaključiti tudi brez diplome, z dodatnimi strokovnimi predmeti.

Pomembno: za tovrstne spremembe se odločajo predvsem takrat, ko je študentom pomembneje, da si pridobijo več strokovnega znanja kot pa večšine pisanja diplomskih nalog. Seveda pa je potreben razmislek, kaj študentom dodati v predmetnik namesto diplome.

11. Pogoji za dokončanje posameznih delov programa, če jih program vsebuje

V primeru, da je študijski program razčlenjen na module, je s programom določeno, kaj mora posameznik opraviti, da zaključi posamezen modul. S spremembo modulov pa se spremenijo tudi pogoji za dokončanje študijskega programa.

Pomembno: vse te spremembe, ki se deloma nanašajo na prejšnje razlage, je treba vnesti v eNakvis.

12. Študijsko področje študijskega programa po klasifikaciji KLASIUS-P-16 ter znanstvenoraziskovalna disciplina po klasifikaciji Frascati

Glede sprememb klasifikacije študijskih programov je agencija pripravila izhodišča za spremembe, ki so objavljeni na [spletni strani NAKVIS](#).

Pomembno: s takšno spremembo se ne more spreminjati klasifikacija Frascati, lahko pa se spremeni klasifikacija KLASIUS-P-16 na drugem in tretjem nivoju, če je pripravljena v skladu z izhodišči za spremembe.

13. Razvrstitev v nacionalno ogrodje kvalifikacij, evropsko ogrodje visokošolskih klasifikacij ter evropsko ogrodje kvalifikacij

Pomembno: tovrstnih sprememb do zdaj ni bilo. Če bi bile, mora visokošolski zavod vložiti vlogo za nov program.

14. Strokovni naslov, tvorjen v skladu z zakonom

Strokovni naslov se spreminja, kadar se spremeni ime študijskega programa in je v skladu z Zakonom o strokovnih, znanstvenih in umetniških naslovih (Uradni list RS, št. 100/22 in 16/23; v nadaljevanju: ZSZUN). Lahko pa se doda nov strokovni naslov, če se študijski program razdeli na več smeri ali pa se združi več programov v enega in se strokovni naslovi določijo po smeri. V zadnjem času je to (uvajanje novih smeri, združevanje vsebin ali njihovo razdruževanje) precej pogosta sprememba študijskih programov.

Pomembno: sprememba mora biti v skladu z ZSZUN.

15. Tehnični popravki

Te spremembe se nanašajo predvsem na redakcijske popravke in popravke zaradi prenosa študijskih programov iz ene aplikacije v drugo. Ažuriranje podatkov se nanaša na evidence v sistemu eNakvis, ki zagotavljajo, da skupine strokovnjakov razpolagajo z aktualnim stanjem študijskega programa ob zunanji evalvaciji. Primer takšnega posodabljanja so lokacije praktičnega usposabljanja (učne baze).

Tveganja pri spreminjanju obveznih sestavin študijskih programov

Neustrezne prakse pri spreminjanju obveznih sestavin študijskega programa se kažejo predvsem v tem, da visokošolski zavodi zmanjšujejo število kontaktnih ur, opuščajo seminarje in vaje, zmanjšujejo ure za praktično izobraževanje, povečujejo individualno delo študenta in ne izvajajo ponujenih izbirnih predmetov, s katerimi bi študent poglobil znanje na določenem področju. Problematične prakse so povezane tudi s spremembami načinov izvedbe študijskih programov, ko zgolj zaradi racionalnosti in zniževanja stroškov zavodi kontaktne ure (predavanja) nadomeščajo s posnetki predavanj, ne zagotovijo pa kontaktnih ur, ki bi študentom omogočale razvoj kritičnega mišljenja, timskega dela, interakcije z učitelji in drugimi študenti itd. Nekateri zavodi tudi neustrezno izvajajo samoevalvacijo programa, s pomočjo katere bi lahko analizirali mnenja vseh deležnikov, pridobljena z anketami. Zavodi poleg tega spreminjajo imena posameznih predmetov, kar lahko pomeni spremenjene učni načrt, kompetence in učne izide, zamenjujejo nosilce predmetov, ki raziskovalno in strokovno niso ustrezni za izvajanje posameznih predmetov, ali študijskemu programu spreminjajo klasifikaciji KLASIUS-P-16 in Frascati.

Kot dobro prakso naj navedemo dogovor o spreminjanju oziroma združevanju pedagoških in nepedagoških študijskih programov ter varovanju pravic študentov.

V študijskih programih tretje stopnje nekaterih standardov, določenih v merilih, v postopkih akreditacije ni treba izpolnjevati in prav tako ni treba javljati sprememb, povezanih z njimi.

Izpolnjevanje obrazca in vnašanje sprememb v eNakvis mora biti sprotno in dovolj pregledno, da se lahko vidi akreditirano stanje in predlagana sprememba.

Sklep

Analiza je pokazala, da so spremembe študijskih programov v visokošolskih zavodih nujne za ohranjanje njihove aktualnosti in kakovosti. Te spremembe so pogosto posledica samoevalvacijskih postopkov ter prilagajanja družbeni relevantnosti ter potrebam in zahtevam trga dela. NAKVIS igra ključno vlogo pri pregledu teh sprememb, saj zagotavlja, da so programi skladni z akreditiranimi cilji, kompetencami in učnimi izidi ter da ne presegajo zakonsko določenih meja.

Visokošolski zavodi morajo spremembe skrbno načrtovati in izvajati na podlagi strokovnih podlag in ob vključevanju vseh relevantnih deležnikov. S tem zagotavljajo, da njihovi študijski programi ostajajo kakovostni ter skladni z evropskimi standardi kakovosti in domačimi predpisi. Kljub temu pa analiza opozarja na nekatere neustrezne prakse, ki lahko ogrozijo kakovost, kot so zmanjšanje kontaktnih ur in pomanjkljivo izvajanje izbirnih

predmetov, zato zavodom svetujemo, da redno pregledujejo in posodablajo cilje svojih programov ter predmetno specifične kompetence. Učinkoviti mehanizmi za obveščanje vseh deležnikov, vključno s študenti, učitelji in delodajalci, bodo povečali transparentnost in zaupanje v procese sprememb.

Za prihodnost je ključno, da visokošolski zavodi vzpostavijo učinkovit sistem spremljanja in posodabljanja študijskih programov ter okrepijo izvajanje samoevalvacijskih postopkov.

Viri

- *Standardi in smernice za zagotavljanje kakovosti v evropskem visokošolskem prostoru (ESG). (2015).* Prevod: J. Širok. NAKVIS, 2016.
- Zakon o visokem šolstvu, Uradni list RS, št. 32/12 – uradno prečiščeno besedilo, 40/12 – ZUJF, 57/12 – ZPCP-2D, 109/12, 85/14, 75/16, 61/17 – ZUPŠ, 65/17, 175/20 – ZIUOPDVE, 57/21 – odl. US, 54/22 – ZUPŠ-1, 100/22 – ZSZUN in 102/23.
- Merila za akreditacijo in zunanjo evalvacijo visokošolskih zavodov in študijskih programov, Uradni list RS, št. 42/17, 14/19, 3/20, 78/20, 82/20 – popr., 44/21 in 23/23.